

Régészeti közlemények

Ormós Zsigmond,
akadémiai tag, temesmegyei főispántól.

I. Bersovia (Zsidovin).

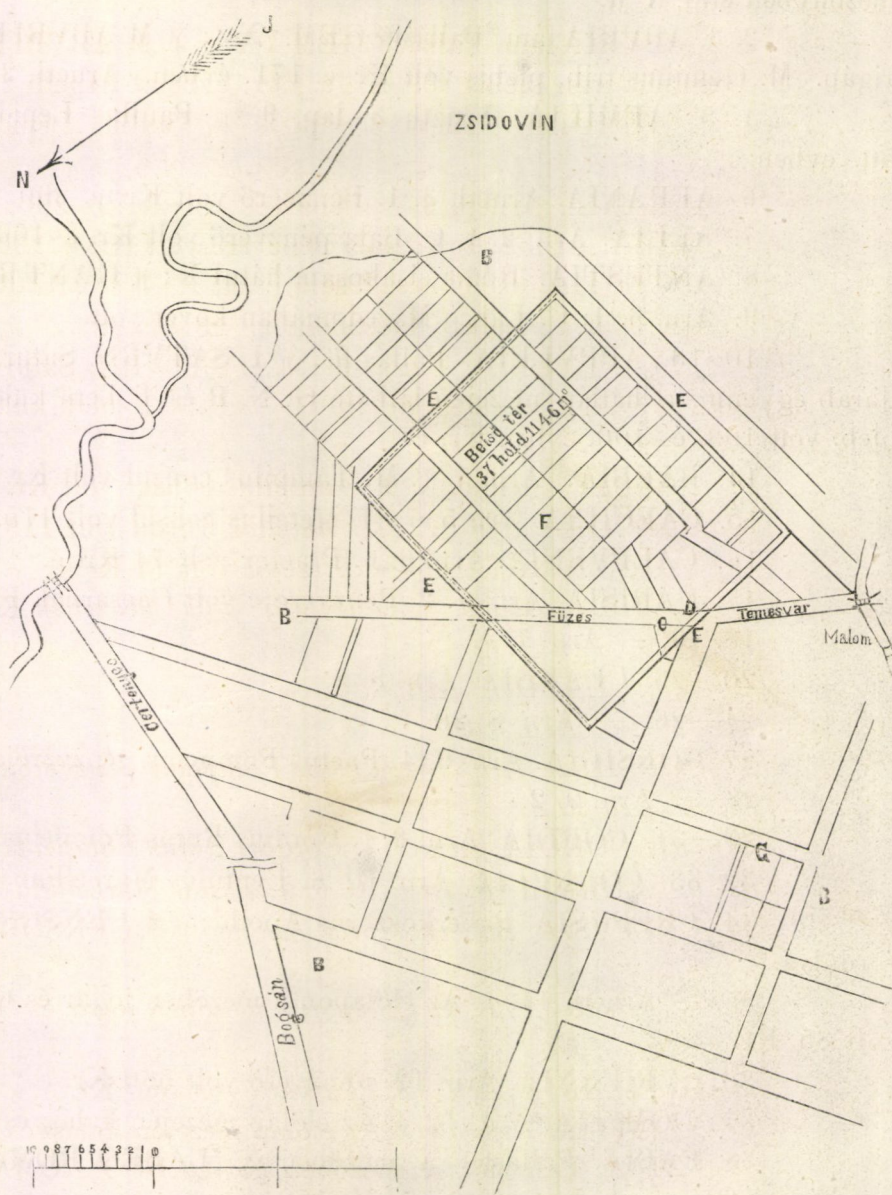
Az „Archaeologiai Értesítő“ valamelyik számában e következő szavakat olvastam: „Legyenek szakférfiaink, kik kincseiket nem rejtik önzőleg véka alá, hanem, a mi ilyen kincsgyűjtésnek legnemesebb célja, a hazai irodalom mezején is kibocsátják.“*)

Ennek folytán elhatároztam magam: hogy régészeti s éremgyűjteményem köréből némely adatokat, a mint időm engedni fogja, közlök.

Ez alkalommal közleményemet éremgyűjteményem köréből, és honunk délkeleti része egyik legnevezetesebb lehelvényének Zsidovinnak ismertetésével megkezdem.

Zsidovin Krassó vármegyében Bogsán bányavárostól nyugati irányban, egy óra tá-

volságra a Berzava folyó mellett fekszik, mely a helységet déli részén környezi. A vallás- és közoktatási miniszterium alatt álló közalapítványi uradalomhoz tartozik. Népsége rumán.

*) „Archaeologiai Értesítő“ III. évf. 4-dik sz., 101. lap. R. Fl.

Mióta a régészettel foglalkozom gyakran kaptam családi s császári érmekeket, tégladarabokat a római korból, magyar pénzeket Zsigmond király idejéből, melyeknek Zsidovin volt lelhelye.

Zsidovinből származó régészeti emlékeim annyira szaporodtak, hogy egyedül ezek kisdud gyűjteményt képeznek, és keblemben a háladatos kegyelet egy nemét ébresztették fel ezen hely iránt, melyet illőbben nem vélek leróvhatni, mintha ezen helyet régészeti lelhelyeink sorába bevezetve, a régészettel foglalkozó közönségnek bemutatom.

Érem-gyűjteményem következő darabjai származnak Zsidovinből :

1. ALEXANDER. Hercules feje oroszlánbőrrel;)(AAEΞANΔP O Y BΛΞIAEΩΣ; Jupiter ülve, kiterj. jobbájában sas, bjval kormánybotra támaszkodik; a mezőnyben elül A M.

2. 3. ABVRIA fam. Pallasfő GEM · X ·;)(M ABVRIROMA. A napisten quadrigán. (M. Geminus trib. plebis volt Kr. e. 171. évben.) Arneth 2. 3.

4. 5. AEMILIA. Arneth 3. lap, 9.*) Paullus Lepidus pénzverő volt Kr. e. 50. évben.

6. AFRANIA. Arneth 3. 1. Pénzverő volt Kr. e. 200. évben.

7. AELIA. Arn 2. 1. C. Bala pénzverő volt Kr. e. 100. évben.

8. ANTESTIA. Róma sisakosan, hátul X;)(CANTROMA Jupiter quadrigán.

9. Arn. 3. 1. C. Labeo Macedoniában követ volt.

10. 13. APPVLEIA. Pallas-fő;)(L SATVRN. Saturnus quadrigán. A négy darab egyenlő, a hátlap mezején látható G, N, P és T betű különbséggel. Saturnus trib. pleb. volt 103. és 100. évben Kr. e.

14. BAEBIA. Arn. 5. 1. M. Tampilus consul volt Kr. e. 184.

15. CAECILIA. Arn 5. 7. M. Metellus consul volt 115. Kr. e.

16. CALPVRNIA. Arn. 6. 6. Praetor volt 74 Kr. e.

17. CARISIA. Arn. 7. 2. Pénzverője volt Caesarnak Kr. e. 49—45.

18. 19. — Arn. 7. 4.

20—23. CLAVDIA. Arn. 8. 3.

24—26. — Arn. 8. 20

27. CONSIDIA. Arn. 9. 4. Paetus Pompeius pénzverője volt 105. Kr. e.

28. — Arn. 9. 2.

29—31. CORDIA. Arn. 9. 1. Cordius Rufus Pompeius pénzverője volt 40 Kr. e.

32. 33. CORNELIA. Arn. 10. 6. Lentulus Marcellinus consul volt. 56. Kr. e.

34. CREPVSIA. Babérkoszorus Apollo;)(LCENSOR. Férfiú, oszlophoz háttal fordulva.

35. — Arneth 11. 1. Az előlapon a mezőben jogar és O betű. Publius pénzverő volt 85 Kr. e.

36. CVPIENNIA. Arn. 12. Pénzverő volt 560 Kr. e.

37. DOMITIA. Arn. 12. 4. Az előlap mezején kalász és X. Consul volt 592. Kr. e.

38. FABIA. Pallasfő, a mezőben X, LABEO ROMA;)(ESVLIAN. Jupiter quadrigán. Quintus Labeo pénzverő volt 150. Kr. e

39. FABIA. Arn. 13. 1. Cajus pénzverő volt 95. Kr. e.

*) Rövidség okáért az érmekeket Arneth: *Synopsis numorum romanorum* stb. számaival jeleljük.

40—47. FLAMINIA. Arn. 14. 1. Az előlap mezején X. M. Chilo Caesar pénzverője volt 44. Kr. e.

48. GELLIA. Arn. 15. Az előlap mezején X.

49. HERENNIA. Arn. 15. A hátlapon Γ. M. Herennius consul volt 93. Kr. e.

50. HOSIDIA. Arn. 15.

51. HOSTILIA. Arn. 15. 2.

52. — Arn. 15. 3.

53. 54. IVLIA. Arn. 15. 4. Az egyik példány hátlapja mezején S, a másikén D. L. Caesar Consul volt 90. Kr. e.

55. — Arn. 51. 1. L. Juli. Bursio pénzverő volt 85. Kr. e.

56. — Arn. 15. 6. Lucius Kr. e. 183. praetor volt.

57. — Arn. 31. 13. Cajus Caesar Augustus elődje.

58. — Arn. 31. 2.

59. — Arn. 15. 1. L. Bursio pénzverő volt 85. évben. Kr. e.

60. 61. — Arn. 31. 1..

62—66. IVNIA. Arn. 16. 5. Az előlapon az egyik példányon C, a másik kettőn N, egy harmadikon E. D. Silanus pénzverő volt 665. Kr. e.

67. LVCILIA. Arn. 17. M. Rufus Trib. plebis volt 690. Kr. e.

68. 69. LVCRETIA. Arn. 17. 1.

70. CORNELIA. Arn. 10. 22. Proquestor volt 54. Kr. e.

71. MARCIA. Arn. 18. 10. Quint. Philippus pénzverő volt 125. Kr. e.

72. MINVCIA. Arn. 19. 6.

73. 74. PINARIA. Arn. 21. 1.

75. PLAETORIA. Juno-fő, hátul lándzsahegy;)(M PLAETOR. Caduceus.

76. PORCIA. Arn. 23. 7.

77. 78. — Arn. 23. 1.

79. — Arn. 21. 3.

80. — Arn. 21. 6. C. M. Laeca pénzverő volt 120. Kr. e.

81—83. PROCILIA. Arn. 24. 1.

84. QVINCTIA. Arn. 24. 1.

85—88. RENIA. Arn. 24.

89. RVBRIA. Arn. 24. 3.

90. — Arn. 24. 4.

91. SERGIA. Arn. 26.

92—97. TITIA. Arn. 27. 1

98. TITVRIA. Arn. 27. 3.

99. 100. — Arn. 27. 4.

101. TREBONIA. Arn. 28. 1.

102. TVLLIA. Arn. 28.

103. VALERIA. Arn. 28. 4.

104. VIBIA. Arn. 29. 1.

105. — Arn. 29. 3.

106—111. Bizonytalan családi érmek.

112. NERO (császár) Arn. 51. 31.

113. HADRIANVS (császár). A császár feje balra; körirat olvashatlan;)(Har-

czos győzelmi jelvények közt. S C. Ezen utóbbi 113. szám bronz érem, a többi itt leírt pedig mind ezüst denár.

Hogy *Zsidovin* jelenlegi helyén hajdan római telep volt, ezt a még mai napig látható építészeti maradványok, s a fentebb elősorolt római érmek is kétségte-
lenné teszik.

Az érmek különböző időben és helyen, de mind *Zsidovinban* találtattak.

Az öt darab Junia családbeli érem a keresztény időszámítás előtt 665 évben veretett, s a legkésőbbi Hadrián császár idejéből 117—138. évről tanuskodik.

A jelzett két időszak korán sem jelenti azt: hogy a rómaiak uralma ezen vidé-
ken Krisztus születése előtt oly messze időre visszavezethető, vagy hogy az Hadrian ide-
jével végét érte volna.

A rómaiak állandó uralma ezen vidéken, mely hajdan Dacia ripensis név alatt volt ismeretes, a vitéz és harezias római császár Trajánnal kezdődik (98—117 Kr. e.), ki damaskusi Apollodorus építész által a Dunán épített híddal a nagy folyamon nemcsak az átkelést, hanem Róma uralmát is biztosította.

Trajánnak Dacia elleni hadjárata Róma építésének 854-ik vagyis Kr. u. 101-ik évre esik. Decebal fejedelme, és Sarmisegetuza — Várhely — fővárosa volt ez országnak.

A római imperator ellenét teljesen legyőzte. Decebal előtte leborulva saját és alattvalói nevében hűséget esküdött, s évenkénti adófizetésre lekötölte magát. Decebal ha-
talma elvesztése után tovább élni szégyenítőnek tartván, önkézüleg vetett véget életének.*)

Aurelián alatt (270—275. Kr. u.) ki Dacia ripensisben jelentéktelen családból származott, a rómaiak uralma a góthok betörései miatt előbb ingadozóvá lőn, utóbb pedig a hunnok foglalásai következtében végkép megszűnt.**)

A rómaiak azonban az időtájt a műveltség zászlóvivői s Dacia szomszédai lévén, pénzeik ezen vidéken bizonyosan már előbb is kelendőséggel bírtak.

Innen magyarázható ki azon körülmény, hogy *Zsidovinban* egymástól annyira távoleső időszakok érmeivel találkozunk. A gyűjteményemben levő, s *Zsidovinban* talált érmek nyolcz százados időszakot képviselnek.

Bersovia a jelenlegi *Zsidovin* területén áll. Bersovia a fennmaradt nyomok tanu-
sága szerint a szomszédos rafnai erdőig és a gertenyesi határ mellett egész a rittbergi utig terjedt. Bersoviát Traján császár Dacia elfoglalása után alapította több más várossal együtt, melyek a meghódított tartomány felvirágzását hatalmasan elősegítették.

A Moesiát Daciától elválasztó Duna folyam átjárásaitól kezdve Traján három hadászati utat építtete Sarmizegetusába, Decebal fővárosába.

Ezen hadászati utak egyike a legnyugatiabb, mely Lederatánál vert hajóhidon — Uj-Palánka — kezdődött.

Lederata Aschbach szerint Uj-Palánka, Kanitz F. szerint ellenben Rama, mely a Duna jobb partján Uj-Palánkával szemben fekszik.***)

*) A Traján-oszlopon levő dombormű ábrázolása szerint Decebal kétségbe esett helyzetben bal térdére ereszkedve, jobbát mellére irányzott tőrrel magasra fölemeli. Ezen Traján-oszlopot a császár a 106-ik évben bevégzett második dácziai hadjárat emlékére állíttatá Rómában a Forum Ulpiummal, és két diadalkapuvál együtt, hogy dácziai győzelmeit megörökítse.

***) Franz Griselini: Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des Temesvárer Banats. Wien, 1780.

****) Serbien, von F. Kanitz. Leipzig, Verlagsbuchhandlung von Hermann Fries. 1868. pag. 418. 419.

A második út a Taliatis — Kolumbina — mellett vert másik hajóhíddal kiindulva ad Mediam — Mehadián — keresztül hasonlólag Tibiscumnál egyesült.

A harmadik hadászati út a Vaskapu közelében épített kőhidat — Traján hídját — kötötte össze Dacia fővárosával.

A győztes Trajánnak ügyelnie kellett, hogy ezen hadászati utai biztosítva legyenek, mert ezek a Duna folyam túl partján fekvő birodalmával az összeköttetés fentartására szükségesek voltak. Az utak e végből katonai állomáshelyekkel, városokkal, vagy erődökkel erősítették meg.

Bersovia, mint katona állomáshely, ezen körülménynek köszöni keletkezését. *)

Griselini említi, hogy Bersovia valószínűleg a még mai nap is létező hasonló nevű folyó mellett állt. Griselini idejében a hajdani Bersovia Zsidovin helysége határába be volt keblezve, de maga a helység a régi romok színhelyén még nem létezett, s így e félreeső romok akkor a figyelem tárgyát nem igen képezték, különben Griselini nem valószínűséggel, hanem bizonyossággal írta volna, hogy Bersovia a hasonló nevű Berzava folyampartján, a mostani Zsidovin helyén áll.

A híres Peutinger-tábla, mely a kelet-római birodalom legnagyobb részének katona-átvonulási utait a harmadik század első feléből feltünteti, és melyet Aschbach tanár Traján császár dunai kőhidjáról kiadott értekezésében kivonatban közöl, **) valamint ezen régi földabrosznak legújabbán megjelent terjedelmes francia kiadása ***) Centum putei és Abihis állomáshelyek közé Berzoviát helyezi, mely a Berzava folyó bal partján fekvő Zsidovin helységgel azonos.

Világos ezekből, hogy a mai Zsidovin a hajdani Bersaviával azonos, és hogy ez Traján császár idejében a második század kezdetén épült. És mivel gyűjteményemben consularis érmek a keresztény időszámítás előtti 665. évből is vannak, melyek Zsidovinban találtak, észlelés alapján egyúttal azon eredményhez jutunk, hogy az ókor szilárdveretű pénzei hasonlóan tovább tartják fen magukat a keringésben, mint jelenkorunk gyöngébb kiállítású pénzei, melyeknek élete nem századokra, hanem csak évtizedekre terjed.

Zsidovin a csákovári s köveresi közalapítványi uradalmak többi községeivel együtt a jelen század első tizedében csere útján ment át a kincstár birtokából a közalapítványi alapok birtokába.

E század elején még a kincstár a hosszú töltés mentében, a piacon Zsidovinban ásatásokat tétetett.

Ez alkalommal épület-maradványok fedeztettek fel, melyek valószínűleg a praetor, vagy legio-parancsnok épületét képezték. Jelen századunk közepén az épület beosztása még igen jól ki volt vehető.

Az előcsarnok — peristil — mely a kert oldalán colossalis faoszlopok által volt körülvéve, a művészileg alkotott kertnek négyszög-alakú térségével, ennek háttérében a calidarium és frigidarium fürdők, és a hűtő-csarnok jól kivehetők, és a vízvezető-csövek

*) Prof. Dr. Aschbach. Ueber Trajan's steinerne Donaubrücke. Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale. Wien, 1858. évi 8-dik szám.

**) Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale. Wien, 1858. évi 8-dik szám.

***) La Table de Peutinger d'après l'original conservé a Vienne par Ernest Desjardins Paris, Hachette et Cie 1869. et années suivantes. A 12 füzetre számított műből eddig 7 füzet jelent meg.

láthatók voltak. Az alapok után itélve az épület beosztása a pompeji házakéhoz hasonlított.

A templom háta mögött levő magaslaton ugyanakkor szintén történetek kutatások. Itt a fölfedezett falazaton téglaveres szín tűnt fel. A falak mély fekvése, valamint alkotása általában azon hiedelmet ébresztették, hogy a hajdani épület börtön helyiségül szolgált.

A rittbergi út felé elnyúló zsidovini kaszállókon az úgynevezett „holt mocsár“ mellett táborhely alakú földfelhányás, különböző nagyságú s idomu falazat-téglák voltak láthatók; s ugyancsak ezen út mellett levő rafnai erdőben a gertenyesi határhoz közel, a helységben levő romokhoz hasonló épület-maradványok találtak, melyek valószínűleg a szemben állott főerőd véderődei voltak.

Maga az absolut kormány is oly nagy fontosságot tulajdonított a hajdankori emlékekben gazdag helynek, hogy a zsidovini romok történelmi eredetének kifejtésére az akkori cs. kir. kerületi segédet Joaneszko Istvánt fölkérte, ki a részszettel mint műkedvelő foglalkozott volt.

Joaneszko jelentése másolatának birtokában vagyok. A jelentést 1856-ik évi február 28-kán Lippáról terjesztette be a tisztartóssághoz. Az egész egy ívre terjedő kézirat.

Tartalma e jelentésnek két részre osztható. Az első történelmi visszaemlékezésekre, a másik pedig jelentést tevőnek saját tapasztalataira vonatkozik.

A történelmi visszaemlékezések adatainak kútforrása megemlítve nincsen, némely tekintetben az ismert adatokkal ellenkeznek is, s ezért nyomatékkal nem bírnak.

Annál készségesebben elfogadhatjuk azonban Joaneszkonak öntapasztaláson épült adatait.

Joaneszko állítása szerint egy sas töredék része találtatott Zsidovinban, melynek sárgaréz talapzatán következő felírás volt:

C. Æ S. A. N. T. O. N. I. N. O. P. P. I. III. (?)

Továbbá fehér öntött-kő rakművek durvább alakban, kard töredékek, ércz saskörmök, néhány Vespasian, több Ulpius Trajanus, még több Commodus, Severus, legtöbb a Fülöpök idejéből származó ezüst érem szintén találtatott, melyeket némely kiásott téglá s vízcsatorna-darabokkal 12 év lefolyása alatt a községi elüljáróság útján a földműves lakosoktól összevásárolt, egy darab ezüst éremért három huszast, egy aranyért, mely két arany súlyával birt. 22 ezüst forintot is adván.

Fölemlíti végre a jelentő kerületi segéd, hogy Lippára hivatalból és rögtön történt távozása alkalmával, gyűjteményét nejejénél hagyta, ki halálosan beteg gyermeke ápolásával annyira el volt foglalva, hogy sikkasztás, elhányás, és elvesztés következtében egész kisded gyűjteménye nyomtalanul elenyészett.

A folyó év május havában tett körutazásom alkalmával Zsidovin helysége szomszédságában Gertenyesen tartózkodván, örömmel használtam fel az alkalmat, hogy több barátom társaságában a classicus helyre, melyből érem-gyűjteményem már eddig is oly nevezetes gyarapodásokat nyert, kirándulást tegyek, s a hajdan korból fenmaradt rommaradványokat megszemléljem, és ha lehet, új szerzeményeket tegyek.

Zsidovinba érkeztem után az egybegyűlt polgársághoz intézett ezen kérdésemre: vajjon nincsenek-e valamely régiség birtokában, melyet átengedni hajlandók volnának? azon választ nyerém, mikép a régiségek egy idő óta igen kapósakká lettek, sokan tudako-

zódni utánuk, s az emberek azonnal tudnak rajtuk; a helybeli kovács azonban több darab régi pénz birtokában van.

Maga a kovács-műhely classicus földön, s azon helyen áll, melyen hajdan a praetor vagy legio parancsnok épületei állottak. Az udvarban nagy halom kő- s téglarakás, vízvezető-cső maradványok, melyek a házhelyen és kertben volt alapfalakból nagy bajjal nyertek.

A kovács köralaku négy darab rézlemez régi pénz gyanánt előmutata, melyek fényesre csiszolva voltak; de három darabon tán az erős csiszolás miatt egyetlen betű, vagy más jel sem volt kivehető.

A negyedik sárgaréz pénz volt, az előlapon Hadrián alakját mutatá.

Hogy a látogatásról emlékem legyen, jobb darab hiányában a kovácstól ezen pénzt 20 kr.-on megvásároltam.

A község elöljárói netán létező valamely községi térkép iránti tudakozásunkra, egész készséggel 1803-ik évről egy elavult térképet mutattak elő, mely a községnek Füzesről délkelet felé volt fekvéséből, jelenlegi helyére történt áttelepítése alkalmából készítették.

Ezen térképnek Petrovics Milos temesmegyei főmérnök úr által készített másolatát használat végett ide mellékelem.

A. betű a régi templom helyét tünteti fel, hol Zsidovin községe az előtt állott.

B. B. B. B. a község jelen belterületét.

C. a füzes-temesvári út mellett a község-házát mutatja.

D. a kovácsműhelyt.

E. E. E. E. azon négyszöget jelöli, mely a római korból származó erős alapfalakkal vagyon körülvéve és melynek belső területén *F.* hasonló alapfalak a jelenlegi házhelyeken különböző irányban szabályosan feltűnnek.

Ezen négyszög jelenben 47 házhelyre felosztva, s mérnöki felszámítás szerint $37^{1146}/_{1600}$ catastralis holdat teszen.

G alatt $1^{259}/_{1600}$ catastralis holdat tevő azon második terület van, melyen a hajdani római épületek és alapfalak rommaradványai szintén láthatók.

A *D* és *G* alatti terület 1803. évben, midőn a község jelenlegi helyére átszállítottatott a régi épületek rommaradványaival annyira el volt halmozva, hogy a települők e miatt e területeket házhelyekül elfogadni nem akarták, s ezek „Altes Gemauer und Schutt“ nevezet alatt jelöltetvén ki a térképen, mint haszonvehetlenek közalapítványi alapok birtokában megmaradtak.

Vajha az illető főtisztség, melynek e rommaradványok fentartása kiválóan nemes kötelességei közé tartoznék, előbbeni állapotában érintetlenül meghagyta volna ezen házhelyeket, s ezekkel együtt a romokat.

Korunk haszonkereső anyagi irányja a Zsidovinban volt római falmaradványokat már nagyrészt elpusztította, s hangya-szorgalommal folytonosan pusztítja.

Ez előtt nyolcz évvel vállalkozók akadtak, kik a romborította helyek megvásárlására ajánlkoztak. Így azután a *D* házhely 120 forinton felében a kovácsnak, felében a bírónak engedték át. A *G* térséget pedig egy élelmes rumän paraszt 40 frton vásárolta meg. Ez utóbbi kisedes faházát oly módon építette a régi romok fölé, hogy a hajdani épületnek egy ölnyi magas alapfalai négyszögben bolthajtás nélküli pinczét képeznek.

Az egy órai távolságra fekvő Bogsán bányaváros tehetős kereskedője Bl. . . . ty a zsidovini határban terjedelmes földbirtokokat vásárolt, s a hajdankor szilárd építészeti anyagának látásakor azon gondolatra jött, mikép ezen építészeti anyagot gazdasági építkezéseire felhasználja.

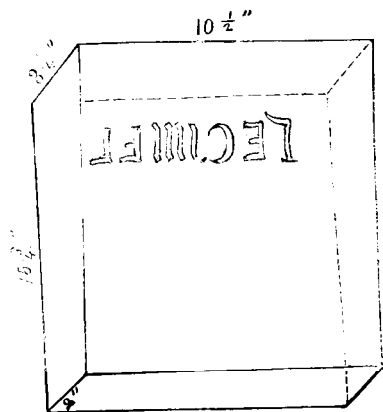
Tudtára adta a lakosoknak, hogy a régi építészeti anyag köb-ölét 6 frton fizetni hajlandó, ezen az *E. E. E. E.* négyszög terület birtokosai jelenben házhelyeiket és kertjeiket vakondok módjára feldulják, a termő földréteggel borított régi alapfalakat fölkeresik, az erős mészvakolat által elválaszthatlan anyaggá egybeforrt többnyire sárgás, ritkábban fehér gránit kődarabokat a földből kiaknázzák, s az élelmes kereskedőnek eladják.

Jellemző, miszerint az alapfalak szétrombolására s kiaknázására fordított munkaerő a köb-ölenként fizetett összegnél többet ér, és hogy ezen emberek a házhelyeik és kertjeik feldulásával okozott károkat nem veszik tekintetbe.

Az *E. E. E. E.* négyszög a kiaknázott kövekkel minden irányban el vagyon borítva és rövid idő múlva Zsidovinban a római épületek emlék-maradványai végkép el fognak enyészni.

A falakban több gránit, mint téglá látható. Cserepek és csövek hasonlólag égetett téglá-anyagból szintén találtak. A téglák igen szépek, alakjuk és nagyságuk különböző. A rumán lakosok többnyire kerítésfalakra és kapuzatokra használják, mint-hogy lakházaik fából építvék.

A legszebb téglá-példányokból néhányat ez alkalommal megvettem, s ezek közül egyiknek leírását adni czélszerűnek tartom.

A téglá *H* alakban igen szép, szélei élesek, anyagja annyira jó minőségű, hogy a jelenkori téglák közt ilyet nem találunk. Felülete oly sima, mintha síkárólva volna, s az anyagkészítés annyira tökéletes volt, hogy *LEG. III. FL.* bélyeg oly élesen ki van nyomva, mint égetett agyag vagy porcellán edényeinken szokott lenni.

A téglá négyszélű, szabályos ék alaku hasáb. Sulya 25. bécsi font. Átméretei pedig következők: szélessége $10\frac{1}{2}$, hossza $15\frac{3}{4}$, magassága a vastagabb részén $3\frac{1}{4}$, vékonyabb részén 2 hüvelyk. Köbtériméje $433\frac{1}{2}$ köbhüvelyk, vagyis $\frac{1}{4}$ köbláb.

A Traján-oszlop dombormű alakjai mutatják, s a régészet terén nagy nevű irók ezzel összhangzásban bizonyítják, hogy hajdan a római katonák kötőréssel, ásással, tégláégetéssel, favágással és falépítéssel is foglalkoztak.

Ugyanezt a Zsidovinban nagy számmal található téglák, melyeken a bélyeg „Legio III. Flaviania“ olvasható, eléggé bizonyítják.

Dacia elfoglalása után Traján „Legatus Augusti“ czim alatt helytartót rendelt, továbbá az V. macedoniai és XIII. Gemina legiót, ezen legiók segédcapataival a tartományban állandóul elszállásolta.*)

Egyes épületrészekben nemcsak Zsidovinban, hanem másutt is, hol ilyenek a

*) Lásd erről Aschbach tanárnak fentebb idézett művét.

római korból fölfedeztetnek, gyakran találtak tégladarabok, melyek az építésnél vagy tégláégetésnél elfoglalva volt Cohorsok bélyegjegyét mutatják. A Traján-híd oszlopkövein a XIII. Gemina legion kívül, mely Daciában állomásozott, Coh. II. Hisp. valamint H · P · C · R · E · — co Hors Prima Civium Romanorum Equitata — felirások is olvashatók.

A zsidovini téglák kétségtelenné teszik, mikép ott a legio quarta Flavianá tégláégetéssel vagy építéssel volt elfoglalva.

Kanicz Szerbiáról kiadott fentebb idézett érdekes művében főlemlíti, hogy Nándor-Fehérvár *Singidunum* név alatt Moesia superiorinak már a Claudius Ptolemaeus által főlemlített dunai városai közt előfordul, mely egyuttal a Legio III. Flavia Felixnek állomás helye volt.

E szerint Traján a Felső-Moesiában állomásozott negyedik flavia legiót használta Bersovia fölépítésénél.

Ha vajjon Bersovia hajdan város, vagy egyszerű castrum volt-é? — ezt egykoru irók hiányában bebizonyítani igen nehéz.

A Peutinger-féle földabrosz Bersavia neve után városra lehet következtetni, minthogy civitas a nőnemű Bersoviával összhangzik.

Ellenben az erős alapfallal szabályosan körülkerített *F* térség alakja s terjedelme, mely egyetlen épületnek nagy, városnak pedig kicsiny, valamint azon körülmény, hogy ezen térségen kívül a római kor építkezésének maradványai Zsidovin helységében csak *F* és *G* alatt, a helységen kívül pedig a rittbergi ut melletti kaszálóban, s közel a gertenyesi határhoz a rafnai erdőben találtak, azon föltevésre utalnak, hogy Bersovia hajdan castrum volt.

Mind ez azonban a hely érdekességéből mit sem von le.

Az eddig napfényre jött régiségek Zsidovint a régészet terén nevezetessé teszik.

Hogy azonban a hely régészeti értéke végkép el ne enyészszék, hogy emlékezete ne csak a multban álljon fen, hanem a jövőre is kihasson, és a föld rejtekében még eltemetve levő régészeti emlékek napfényre jőjjenek, mulhatlanul szükségesnek tartom:

1. Hogy a még fenlevő romok vandal pusztítása azonnal beszüntetessék.
2. Hogy szakavatott fölvételek, és mérések után a régészetileg nevezetes helyek térképei hiteles rajza készíttessék, és végre
3. Hogy további kutatások eszközöltessenek.

A kutatást már csak azért is szükségesnek tartom, mivel a hajdani római telepnek több helye, melyek szükségkép léteztek, és régészeti kiaknázásokra valószínűleg még sok becses adatot és tárgyat nyujtanának, mint a pogány imola s temetkezési hely, mind-
eddig fölfedezve nincsenek.